

Balla Tibor, Hausner Gábor, Padányi József (szerk.)

A Syrena és a csatahajó. A Zrínyi-kutatások legújabb eredményei

(Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2025.

ISBN 978-963-653-180-5 nyomtatott; ISBN 978-963-653-181-2 ePDF)

A *Syrena és a csatahajó* című kötetben a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Ludovika-történeti kutatóműhely keretében folytatott legújabb Zrínyi-kutatások összegzését találhatjuk. Amint Padányi József ny. vezérőrnagy, kutatócsoport vezető bevezető gondolataiban is hangsúlyozza, a kutatásoknak két fő jellemzője van: mélyfúrás, illetve sokoldalúság, az utóbbin értve a történeti, művészettörténeti, a hadszíntér, Zrínyi-Újvár és a Zrínyi-kultusz kutatását.

Rögtön a kiadvány első tanulmánya kiváló példája mindkét jellemzőnek. Négyesi Lajos ezredes, hadtörténész a költő-hadvezér Zrínyi Miklós gróf első felesége, Draskovics Mária Euzébia képzőművészeti ábrázolásairól értekezik. A magyar művészettörténet, és az irodalomtörténet nem ismert egyetlen ábrázolást sem a fiatalon elhunyt Euzébiáról, de a horvát szakirodalom sem. Ehhez képest Négyesi mindjárt kettőt azonosít tanulmányában: egyik a Draskovicsok Zágrábban őrzött nagy festett családfájának mini portréi között található, a másik a szerző szerint az Adriai tengernek Syrenaia Groff Zrini Miklos című verseskötet címlapján! Meggyőző érveléssel, az ókori görög mitológia és a barokk szimbolika alapos elemzésével, illetve képzőművészeti alkotások párhuzamainak felsorolásával, közöttük az újonnan felfedezett Euzébia kép tanúztatásával valószínűsíti, hogy a *Syrena*-kötet metszetes előzékcímlapjának egyik szírénye Zrínyi Miklós első feleségének portréját rejt. Az érdekesítő dolgozat egyben magyarázza a tanulmánykötet és az első nagy fejezet (*A Syrena és a csatahajó*) címadását.

A következő írásban Hausner Gábor és Padányi József a neves dualizmuskori szobrászművész, Izsó Miklós Zrínyi szobrainak történetét vázolja fel. A művész első megbízatását Eötvös József báró kultuszminisztertől nyerte 1869-ben. Carrarai márványból készített nevezetes Zrínyi büsztje a Magyar Nemzeti Múzeum emeleti lépcsőházába került egyebek közt II. Rákóczi Ferenc, Mátyás király, Petőfi Sándor, Arany János mellszobrai társaságába. Az elkészült márványszobor gipsz másolatait Izsó több oktatási és kulturális intézménynek megküldte, ezekből 5 máig fennmaradt.

A szerzők bemutatják a szobrokon végzett műszeres vizsgálatokat is, amelyeknek legfőbb konklúziója, hogy a neves művész Zrínyi szobrainál több alkotási folyamat is létezett. Emellett megismerhetjük a két Zrínyi Miklósról a dualizmus korában született képzőművészeti alkotásokat, történeti és szépirodalmi ábrázolásokat. Fontos hangsúlyozni, hogy a szigetvári hős márvány statúája a bécsi Hadtörténeti Múzeum Pantheonjában is helyet kapott, ami által beépült a császári udvari hőskultuszba.

Négyesi Lajos a képzőművészeti tematikát folytatja: Ohmann Béla Zrínyi Miklóst ábrázoló székesfehérvári szobrának történetét bemutató tanulmányával. Ezt a mai napig tévesen

a „magyar vitéz” szobrával azonosítják a fehérvári helytörténészek. Az utóbbi elnevezés már annyira gyökeret vert a köztudatban, hogy a helyes elnevezés visszaállítására vonatkozó törekvések rendre kudarcot vallottak. Négyesi Lajos helyesen állapítja meg, hogy a „magyar vitéz” semmiképpen sem lehet Zrínyi Miklós allegóriája, aki ráadásul származását tekintve horvátnak is tekinthető. Emellett nem lehet jelképe az egykori Vitézi Rendnek sem.

Balla Tibor a Zrínyi csatahajó 1915. május 24-én, Senigallia elleni támadásáról értekezik. Bevezetőben megismerhetjük a hadihajó építésének, illetve a Radetzky-csatahajó osztály létrehozásának történetét. A fent jelzett támadásra Anton Haus tengernagy Olaszország elleni támadási terve alapján került sor. Összességében megállapíthatjuk, hogy a sikeres akció komoly károkat okozott az olasz katonai létesítményekben, demoralizálta az olasz lakosságot, a császári és királyi hadvezetés pedig időt nyert az Isonzó melletti védelem megszervezéséhez.

Már a kötet második, *Zrínyi-Újvár és a stratégiai előrelátás* címet viselő fejezetében kapott helyet Kállai Attila Zrínyi-Újvár környezetének katonai földrajzi értékelését tárgyaló írása. Egyebek közt felhívja a figyelmet arra, hogy a költő Zrínyi Miklós könyvtárában megtalálhatók a korszak földrajzi kiadványai is. A hadjáratok tervezésénél ugyanis figyelembe kellett venni a természetföldrajzi jellemzőket, emellett fontos volt a terep felderítése is. A muraközi uradalmat még I. Ferdinánd magyar király adományozta a Zrínyi családnak, mivel a térség Stájerország védelmének a kulcsa volt. A szerző bemutatja a 17. század első felének éghajlati, vízrajzi viszonyait, különös tekintettel a szélsőséges időjárásváltozásokra. Ezek a tényezők jelentősen befolyásolták a hadra kelt seregek menetteljesítményét, végső soron a bevetethetőségét. Ezután a szerző a szűkebb értelemben vett Muraköz földrajzi, etnikai és gazdasági helyzetét mutatja be. Konklúziója, hogy az Zrínyi-Újvár helyszíne a legideálisabb választás volt, nem véletlenül követelték a törököt a lebontását. A vár 1664-ben közel egy hónapig állta az ostromot, melyet a törökök hosszas ostromot követően végül leromboltak.

Négyesi Lajos *A török-kori Rátka és az Ördöglíka átjáró lokalizálása* című írása klasszikus mélyfúrás: Zrínyi levelezése, elbeszélő források és térképbárázolások segítségével mesterien azonosít Murarátkától északi irányban egy, a Muraköz védelmi rendszerében kritikusnak tekinthető átjárót, amely a 17. században jelentős akadályt jelentett a kelet-nyugat irányú közlekedésben, egyúttal kedvező rejtkehelyül szolgált Muraközbe betörni szándékozó török csapatoknak. Ehhez szorosan kapcsolódik a szerző *A „félreértett Zrínyi-malom” szerepe Zrínyi-Újvár komplex védelmi rendszerében* című dolgozata, amely egy korabeli őrtorony helyét azonosítja be. A vizsgálatot az is nehezítette, hogy a helynevet már a kortársak is eltérően lokalizálták. Négyesi Lajos szemléletesen mutatja be az őrtornyokra épített muraközi rendszer kialakítását és működését. Kanizsa eleste után ugyanis megnőtt Légrád stratégiai jelentősége, amellyel Zrínyi Miklós is tisztában volt. A vizsgált objektumot nagyon sokáig egy malommal azonosították tévesen, noha az őrház volt. Emellett a földszintes őrházak kiválóan alkalmasak voltak kisebb támadások elhárítására és a híradásra, amelyet többnyire hírlövő mozsárral végeztek. Egyébként a vizsgált hely pontos meghatározása alapján egyértelműen kiderült, hogy az Zrínyi-Újvár védelme szempontjából meghatározó volt.

A következő stúdiumot Padányi József, Németh Balázs és Hamza Emil jegyzi, és a tűzfegyvereknek Zrínyi-Újvár ostrománál való hatékonyságát analizálja.

A szerzők teljes körűen mutatják be a kutatások jelenlegi állását, eredményeit és a vonatkozó szakirodalmat. Emellett áttekintik a korszakban kiadott szabályzatokat és hadtudományi irodalmat. 2021 őszétől 2022 őszéig komplex analízist végeztek, amely magában foglalta a talajvizsgálatot és a különböző típusokkal végrehajtott kísérleti lövéseket, amely során a lőtávolságot folyamatosan változtatták. Az utóbbiak alapját a hadirégészeti leletek képezték.

A vizsgálatoknál elsősorban a Zrínyi-Újvár ostrománál használt fegyvertípusokra, a kanócos muskétára és a keréklakatos pisztolyra fókuszáltak. Figyelembe vették a korban használt eltérő lőportípusokat, illetve a fegyverek sokféleségét. Így mintegy 303 lövedéket vettek górcső alá, kitűnő műszaki elemzést nyújtva az eredményekről. A szerzők a vizsgálatok alapján

megállapították, hogy a kanócos muskéta esetében pontos, míg a keréklakatos pisztolyok esetében csak valószínűsíthető eredmények születtek. Emellett mélyreható következtetéseket vontak le az elemzett típusok ballisztikájáról, hatásos lőtávolságáról, illetve a lőportípusok jellemzőiről. A tanulmány jelentőségét nagyban növeli, hogy a hivatkozott grazi vizsgálatokon kívül ez az egyetlen ilyen jellegű komplex analízis.

Német András és Szabó András tanulmánya egyfajta időutazás, azaz Zrínyi-Újvár történeti rekonstrukciója a régészet és a forráskutatás eredményeinek hasznosításával. Időközben ugyanis a csata- és hadszítér kutatásban új technikákat alkalmaztak, amelyeket a szerzők részletesen bemutatnak. Ennek a legfőbb célja, hogy egy autentikus virtuális valóságot hozzanak létre. Itt nagyon fontos a megfelelő tervezés, illetve a kész anyag tesztelése, valamint a felmerülő hibák javítása.

A munka eredményét ezután mind a történelemtanításban, mind a régészeti ásatásoknál tervezni lehet. Lehetőség van oktató játékok készítésére is. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy a létrejött adatbázis hiteles forrásokon alapuljon, hiszen enélkül a rekonstrukció is torz lesz.

Harald Pöcher osztrák tábornokként a költő Zrínyi Miklós stratégiai gondolkodásáról és előrelátásáról értekezik. Helyesen állapítja meg, hogy ehhez vele született képesség és katonai felkészültség egyaránt szükséges. Ezek a tulajdonságok Zrínyi Miklós esetében teljes mértékben rendelkezésre álltak. Ráadásul a Habsburg-birodalom nyugati lekötöttsége a harmincéves háború folyamán nagyfokú önállóságot biztosított a magyar királyság katonai parancsnokai számára, akik többnyire éltek is ezzel.

A fejezet végén kapott helyet a második nagy tartalmi egység címét is megvilágosító írás Harald Pöcher osztrák nyugállományú vezérőrnagy tollából: *Zrínyi Miklós és a stratégiai előrelátás*. Pöcher ismerteti Zrínyi teljes katonai pályáját, kiemelve, hogy Zrínyi-Újvár helyének kiválasztása katonai stratégiai előrelátásának ékes bizonyítéka.

A kiadványt egy forrásközlés zárja, Ráttkay György 1652-ben Bécsben latinul megjelent Dalmácia, Horvátország és Szlavónia királyainak emlékezete című művének 6. könyve, pontosabban annak magyar fordítása. A fordítás alapjául a 2001-ben kiadott horvát nyelvű kiadás szolgált, amelyet Kővágó Károly ültetett át magyar nyelvre. Ráttkay hat könyvben megírta a Magyar Királysággal évszázadok óta perszónálunióban lévő Horvátország történetét. Ehhez jelentős támogatást kapott a Zrínyi testvérektől, Pétertől és Miklóstól. Könyvének 6. fejezete mentorainak méltatásáról szól. A forrásból megismerhetjük Zrínyi Miklós addigi katonai pályafutását, katonai vezetői és szervezői eredményeit. Összességében megállapítható, hogy a kútfő egy nagy forrásértékkel bíró kortörténeti dokumentum, ami jogosan kapott helyet a Zrínyi-tanulmányokat tartalmazó kötetben.

A friss megközelítéseket, új módszereket és számos, nemzetközi téren is szenzáció szamba menő tudományos eredményt tartalmazó tanulmánykötet az NKE Ludovika-történeti kutatóműhely erejét, tagjainak kreativitását dokumentálja, és azzal a reménnyel biztat, nem ez az utolsó szavuk Zrínyi Miklós életművével kapcsolatban. Érdeklődéssel várjuk a folytatást.

Süli Attila